

Un altre annex és el recull d'índexs parcials (els que apareixen en els diferents toms) i de suplementes (p. 256-257), els mapes (p. 258 i 259, pàgines a color sense numerar; el curiós mapa amb la línia rinxolada de l'ordre de citació dels diferents dialectes i parlars, el *Strichreihenfolge*, és a la p. 58), addendes al *Complément* des que es va publicar (p. 261-263). I es clou amb un índex de conceptes (p. 265-269), que inclou conceptes teòrics (p. ex. 'diasistema') però també títols o sigles d'obres, glotònims, sigles i noms d'institucions (p. ex. ATILF); en canvi, no hi ha un índex antroponímic, que també hauria estat benvingut per fer patent els noms de col·laboradors i successors de Wartburg en aquesta magna obra.

Tot i que, com es diu a la p. 3, la finalitat d'aquesta guia no és la descripció del *FEW*, sinó proporcionar al lector eines per respondre a les preguntes de com trobar el que vol cercar-hi i com treure el màxim profit de les informacions que s'hi recullen, en realitat també conté molts elements de descripció de l'obra.

És una obra extremadament didàctica, amb remissions d'uns llocs a altres (fins i tot la bibliografia remet als apartats on s'ha tractat cada obra), amb fotografies per exemplificar com són les obres que s'expliquen, amb crides d'atenció en llocs on cal, i, com hem dit, fins i tot amb fotografies d'articles del *FEW* marcats en colors per assenyalar-ne les diferents informacions i parts de què consten. En aquest sentit, la voluntat de fer accessible el *FEW* és ben patent; una obra que ha guanyat una fama d'obscura i difícil, que possiblement en l'àmbit hispànic sigui poc coneguda i que sens dubte mereix ser difosa i coneguda.

Per als qui admirem i estimem l'obra de Wartburg i els seus continuadors aquest llibre és motiu d'especial goig; escrit per veritables coneixedors del tema, ens permet aprendre'n encara més coses. Escrita en francès, i per tant més accessible al públic catalanòfon o hispànic, aquesta guia és un mitjà immillorable per a què més persones s'hi acostin i puguin conèixer i valorar aquest gran diccionari.

Maria-Reina BASTARDAS I RUFAT
Universitat de Barcelona

CASSANY, Enric / DOMINGO, Josep Maria (2018): *Història de la Literatura Catalana, vol. V. Literatura contemporània (I). El Vuit-cents*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana / Editorial Barcino / Ajuntament de Barcelona, 629 p.

L'any 2018, Enciclopèdia Catalana, l'Editorial Barcino i l'Ajuntament de Barcelona van publicar el volum cinquè de la *Història de la literatura catalana*, dirigida per Àlex Broch, i dedicat a la literatura del vuit-cents. Enric Cassany i Josep Maria Domingo van ser els encarregats de dirigir-lo i de coordinar les aportacions d'una nòmina d'especialistes que, com ells, en les darreres dècades han fet avançar l'estudi de la literatura catalana del segle XIX: Ramon Bacardit, Enric Cassany, Miquel M. Gibert, Joan-Lluís Marfany, Joan Mas, Ramon Pinyol, Josep Maria Sala Valldaura i Joan Santanach.

Els dos grans blocs de contingut del volum, titulats «La vida literària, de la crisi de l'Antic Règim a l'ordre liberal» i «Renaixença i literatura catalana, 1859-1893», estan formats per quatre i quinze capítols respectivament, i són encapçalats per un important pròleg que, malgrat la seva brevetat, és de lectura imprescindible per situar i comprendre la profunditat dels treballs que s'apleguen i l'esperit amb què els directors s'aventuren «a historiar la literatura catalana del vuit-cents» amb la «incomoditat de veure's esmerçant esforços en una activitat diversament suspecta —i per a molts, en l'àmbit dels estudis literaris, simplement desnonada» (p. 15).

És innegable que en començar a llegir aquest cinquè volum de la *Història de la literatura catalana*, semblantment al que passa quan es llegeix qualsevol dels quatre volums que l'han precedit, ens envaeix la pregunta formulada per Hans Ulrich Gumbrecht en el títol del seu provocatiu article: «Shall we continue to write histories of literature?» (Gumbrecht 2008). I de la mateixa manera que el crític no respon de

manera simple la pregunta plantejada, els directors del volum *El vuit-cents* exposen en el pròleg la seva voluntat de mostrar la complexitat d'un treball que «no aspira a oferir la síntesi concloent dels sabers acumulats» ni a «oferir un relat alternatiu global als que s'hagin pogut armar» (p. 15). Així, Cassany i Domingo no defugen la justificació —gens fàcil, en els nostres dies— d'aquesta història de la literatura del XIX i reflexionen sobre el sentit i l'oportunitat del volum o sobre la validesa i la continuïtat dels coneixements derivats de la historiografia usada amb anterioritat en els estudis literaris catalans. Aquesta nova història de la literatura catalana vuitcentista és deutora, com s'explica en les pàgines inicials, dels treballs de Josep M. de Casacuberta, Jordi Rubió i Balaguer, Joan Fuster, Manuel Sanchis Guarnier, Josep Melià, Xavier Fàbregas, Manuel de Montoliu, Josep Miracle, Josep M. Poblet, Rafael Tasis, Maurici Serrahima, Josep M. Capdevila, Joaquim Molas, Manuel Jorba, o Jordi Castellanos; i alhora reconeix la importància que va tenir, per les seves conseqüències en l'àmbit acadèmic, la celebració del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença celebrat a Barcelona el 1984. Així mateix els volums setè i vuitè de la *Història de la literatura catalana* de l'editorial Ariel dirigits per Joaquim Molas són presos «com a referència» per al volum actual, si bé és cert que es fa palesa la clara voluntat de renovar i superar metodològicament i epistemològicament les propostes anteriors.

El mateix Gumbrecht, en el llibre *The Powers of Philology. Dynamics of Textual Scholarship* (2003), explica de quina manera la disciplina que ens ocupa pot exercir el seu poder, i esmenta com a imprescindibles la identificació de fragments —no només textuals sinó de tot tipus d'«artefactes»—, la tradicional edició filològica de textos, l'escriptura d'estudis i comentaris sobre les obres i fragments establerts, la historització d'aquestes obres i la transmissió dels coneixements que se'n deriven. En el context dels estudis literaris catalans, gràcies a l'impuls i l'interès despertats per la literatura vuitcentista des de mitjan dècada dels vuitanta del segle passat, s'ha promogut aquesta identificació, edició i estudi gràcies, entre d'altres, a projectes, grups i activitats esmentats en el pròleg de Cassany i Domingo com a fites importants i significatives: la Xarxa Temàtica sobre la Renaixença, els Seminaris de Literatura Catalana del Vuit-cents, les societats Verdager i Narcís Oller, les publicacions continuades sobre aquests autors, l'aparició de la col·lecció *El Vuit-cents* (Punctum) dirigida des del GELIV (Grup d'Estudi de la Literatura del Vuit-cents), etc. I encara, abans d'arribar a l'aparició d'aquest volum de la *Història de la literatura* cal esmentar la publicació, dirigida també per Enric Cassany (2009), del *Panorama crític de la literatura catalana* de l'editorial Vicens Vives, el qual va suposar una mirada a la literatura catalana amb perspectives interpretatives innovadores que partien dels estudis crítics més rellevants sobre la literatura del període.

El volum cinquè de la *Història de la literatura* dirigit per Cassany i Domingo sembla completar el procés descrit per Gumbrecht per a mostrar els poders de la filologia en el primer quart del segle XXI. Així, tenint en compte que el segle XIX és qui inventa la pròpia metodologia de treball historicista, els dos curadors construeixen, amb l'ajuda dels col·laboradors esmentats, un treball que justifica la historiografia de la literatura catalana —aparentment anacrònica— mitjançant l'argument de la pertinença a un sistema perifèric que ha «retardat la historització dels seus processos literaris i culturals» (p. 15). Des de la perifèria, doncs, però alhora des de l'actualitat teòrica, es basteix aquesta història de la literatura posada al dia i s'obren les portes de la disciplina mitjançant una aproximació més interessada en els processos, les pràctiques, les representacions, els discursos, etc., que no pas en la cronologia o en l'acumulació juxtaposada d'autors, obres i períodes. En aquest sentit, els autors no amaguen en cap moment la seva voluntat explícita de desfer el mite de la *Renaixença* com a «excepcional tòtem patriòtic» i d'interpretar els processos, les obres, les activitats estudiats en el volum com un «convencional procés de *nation building*» (p. 13). Mitjançant aquest canvi en la perspectiva d'estudi s'esdevé el que afirmen José-Luis Diaz i Alain Vaillant (2009: 4): «l'historiador de la literatura es refereix a textos dels quals com a mínim una part pertany de ple dret al seu present de lector, i això no és altra cosa que la presència dels textos, com objectes de lectura que participen plenament de la cultura contemporània, per la qual cosa són també objectes històrics». I afegeixen encara que «l'historiador de la literatura no pot o, més que res, no ha de fer com si els textos que llegeix no pertanyessin al seu present de lector o al present d'aquell públic al qual ell mateix s'adreça».

Per comprendre la prioritització dels temes tractats, les perspectives d'anàlisi i l'organització dels estudis recollits en aquest volum de la *Història de la literatura catalana* sobre *El vuit-cents* pot resultar il·lustrador llegir-lo a la llum d'un treball previ publicat per Josep Maria Domingo l'any 2005 al número 13 de l'*Anuari Verdaguier*, titulat *Sobre els estudis i edicions recents de literatura catalana del segle XIX. Notes per a una sinopsi*. En aquest article Domingo recordava el punt d'inflexió que suposà l'esmenat Col·loqui sobre la Renaixença de 1984 i sintetitzava l'estat dels estudis de literatura catalana del segle XIX, els quals començaven a «corregir una determinada idea de la literatura del XIX: per dir-ho a grans trets, aquella que els mateixos protagonistes en van forjar i projectar. [...] Una idea presentista, immanentista, segons la qual els catalans, al XIX, hauríem viscut una mena d'epifania recondutora de la nostra història; o segons la qual la Renaixença fóra una mena de categoria espiritual encarnada en els catalans més que no pas un fenomen literari» (Domingo 2005: 2). Amb la voluntat de disposar la disciplina per a garantir la correcció proposada, Domingo recordava els avenços assolits —la «hipòtesi de la continuïtat», la «perspectiva sistèmica», i una nova concepció de la Renaixença i de la literatura renaixentista— i indicava un seguit de mesures per acabar de redreçar els estudis de literatura catalana vuitcentista amb la finalitat de situar-los definitivament en el terreny dels estudis literaris internacionals sobre aquest període —preparar edicions crítiques, inventariar fons documentals, «il·luminar» zones fosques de la pròpia tradició, reconèixer la importància històrica dels materials estudiats i treballar per a «dur-los cap a nosaltres» amb la intenció de poder-los socialitzar en l'àmbit educatiu. De la consolidació d'aquells avenços, de la fonamentació teòrica sòlida i en diàleg amb els estudis europeus del vuit-cents, i de la posada en pràctica de la metodologia de recerca exposada aquell 2005, en va néixer, el 2018, el volum *El vuit-cents de la Història de la literatura catalana* d'Enciclopèdia Catalana, Barcino i l'Ajuntament de Barcelona.

La idea de *contínuum* anunciada per Rubió i Balaguer i més endavant recollida especialment per Albert Rossich, Josep Fontana o Josep Maria Fradera es reflecteix de manera especial en els continguts de la primera part del volum que ara ens ocupa, i que fonamenta en les idees principals del volum quart de la mateixa col·lecció dedicat a la literatura catalana moderna: «La vida literària i la literatura catalana, de la crisi de l'Antic Règim a l'ordre liberal», de Joan-Lluís Marfany, «Poètiques. De les bones lletres a la literatura» i «La literatura catalana», de Josep Maria Domingo. Si bé és cert que al llarg del volum no es defuig la utilització dels paràmetres tradicionals d'anàlisi i categorització historico-literaris (gèneres —poesia, narrativa, teatre, crítica—, autors, cronologies, etc.), en la primera part ja s'evidencia la clara voluntat d'incorporar altres elements a l'estudi de la literatura catalana del segle XIX: aspectes lingüístics —com el progrés de la diglòssia a la Catalunya com a element ideològic—, processos polítics —que permeten dilucidar, per exemple, el vincle entre romanticisme literari i moderantisme o el vincle entre identitat nacional i literatura (Thiesse 1999)—, qüestions vinculades a l'aparició d'un «mercat» en l'espai públic liberal —amb el l'emergència d'escriptors professionals, dels mitjans de comunicació de masses i d'un nou públic lector— i, en part com a conseqüència d'això darrer, la incorporació al cànon literari tant de «l'esfera popular» com de «la tradició culta».

Aquesta «aproximació a la complexitat dels processos, dels intercanvis i les negociacions» que s'esmenta en el pròleg com a missió d'aquesta nova *Història de la literatura catalana del vuit-cents* està en el fonament de l'explicació de la literatura catalana del segle XIX com a embrió del «sistema literari català contemporani» (p. 15). Així, al llarg de tot el volum, les aportacions dels diferents col·laboradors es van teixint per crear un discurs comú en el qual la literatura és —no tindria sentit que no fos així— al centre de tot, però en relació constant amb aquells elements que aproximen la història de la literatura a la història cultural: les pràctiques, les representacions, les formes, els discursos, etc. (Vaillant 2009; Charle 2009).

El capítol introductori a la segona part, titulat «Renaixença i literatura catalana. 1859-1893», és l'endrea final d'un procés de reflexió a l'entorn del significat i l'abast del terme Renaixença que els estudiosos col·laboradors d'aquest volum V —i especialment Josep M. Domingo— han anat exposant en els darrers anys en treballs diversos (Domingo 2011; Domingo 2013; Marfany 2017). Així, tant la divisió del volum en aquestes dues parts com el capítol inicial de la segona que acabem d'esmentar,

donen resposta als dubtes i les preguntes formulades anys ha (Domingo 2005): «A què caldria anomenar, doncs, Renaixença? Hi ha [...] la possibilitat del sentit ampli i la del sentit restringit: o bé en diem a l'esmentat procés de selecció, que cristallitza els darrers 30 i primers 40 i es manté fins als 70, o bé, estrictament, a la literatura culta en català que en surt refundada i institucionalitzada (els Jocs Florals) i pensada amb ambició i en termes de compleció [...]». I a partir d'aquell dubte inicial, la història de la literatura vuitcentista de Cassany i Domingo s'ha organitzat tot seguint l'opció defensada per Marfany i Rossich de «restringir el concepte [de Renaixença] al moment precís en què aquesta institucionalització és operativa», des de la restauració dels Jocs Florals, sense deixar de donar importància a aspectes previs d'aquell mític 1959, com *La pàtria* d'Aribau, el Pròleg de Rubió i Ors de 1841 o la publicació de *Los trovadors nous* i *Los trovadors moderns*, entre d'altres.

Tot i l'opció d'aquesta història de la literatura del vuit-cents per descriure processos més que per oferir lectures tancades, tot i l'interès per parlar de la Renaixença com d'una revolució simbòlica, i malgrat la voluntat de fer èmfasi en la construcció nacional com a via de consolidació del sistema literari català del segle dinou, cap dels autors no renuncia a l'erudició intrínseca d'aquests tipus de treballs. Una erudició que serveix, per exemple, per donar valor a la importància dels espais teatrals de principi de segle (Sala Valldaura), per consolidar autors i obres cabdals del propi sistema literari amb noves aportacions i interpretacions (Cassany en els capítols sobre la crítica literària o la literatura narrativa i Gibert o Bacardit sobre el panorama teatral) o per oferir síntesis actualitzades i desmitificades de determinats autors i les seves obres (com fan Ramon Pinyol i Joan Santanach amb Jacint Verdaguer i la seva poesia). Sembla, doncs, que tot ens porta a haver d'interpretar el volum a partir de la voluntat de «produir presència» més que no pas de «produir sentit» (Gumbrecht 2004), ja que a diferència del que feia l'hermenèutica tradicional —prolongar i encadenar una seqüència infinita de «sentits»—, la proposta de Cassany i Domingo tracta d'oferir una síntesi que aporta coneixement al lector en tant que crea en ell l'experiència de reviure el passat —tot coneixent el seu context, els seus valors i normes (Wellek 1940), les seves significacions...— però partint alhora dels problemes i els dubtes del present.

En definitiva, el volum cinquè de la *Història de la literatura catalana. El vuit-cents*, a banda d'explicar la significació especial d'una literatura que obre les portes a la contemporaneïtat, d'abordar l'explicació de la literatura del període com a «capital simbòlic» de la societat moderna, o de tenir en compte la idea de sociabilitat vinculada a un sistema literari perifèric com el català, també recull els fruits d'una tradició d'estudis filològics que, com afirma Geoffrey Galt Harpham, malgrat que al llarg del segle xx s'han anat abandonant no poden ser del tot bandejats perquè continuen exercint una poderosa influència en la vida acadèmica. Per això, «si assumim veritablement el pes de la història de la filologia també hem de permetre ser instruïts, inspirats i sacsejats pels èxits genuïns dels grans mestres de la tradició filològica, que eren (com demostren ser també els col·laboradors d'aquest volum) intel·lectualment curiosos i ambiciosos fins a uns extrems inimaginables» (Harpham 2009: 56).

Indubtablement, doncs, aquesta *Història de la literatura catalana* del vuit-cents era necessària com a fita i com a estímul de continuïtat per als estudis literaris vuitcentistes, i resulta del tot útil per a investigadors, estudiants i lectors de la literatura catalana del segle xix. L'interès que podria tenir en l'àmbit educatiu potser queda limitat pel fet que el projecte editorial d'aquesta *Història* no contempli la seva distribució com a llibre electrònic, un format complementari al paper que facilitaria la socialització dels continguts en les plataformes universitàries digitals. Una mancança, sigui dit d'altra banda, que resulta minúscula en comparació amb la grandesa, l'oportunitat i la qualitat del volum.

Roger CANADELL RUSIÑOL
Universitat Oberta de Catalunya

Bibliografia

- CASSANY, Enric (dir.) (2009): *Panorama crític de la literatura catalana, vol. IV. Segle XIX*. Barcelona: Vicens Vives.
- CHARLE, Christophe (2009/1): «Méthodes historiques et méthodes littéraires, pour un usage croisé», *Romantisme*, 143, p. 13-29.
- DIAZ, José-Luis / VAILLANT, Alain (2009): «Introduction», *Romantisme*, 143, p. 3-11.
- DOMINGO, Josep Maria (2005): «Sobre els estudis i edicions recents de literatura catalana del segle XIX. Notes per a una sinopsi», *Anuari Verdaguer*, 13, p. 249-276.
- DOMINGO, Josep Maria (2011): *Barcelona i els Jocs Florals, 1859. Modernització i romanticisme*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona / Institut de cultura / MUHBA.
- DOMINGO, Josep Maria (2013): «Sobre la Renaixença», *L'Avenç*, 390, p. 26-35.
- GALT HARPHAM, Geoffrey (2009): «Roots, Races, and the Return to Philology», *Representations*, 106, p. 34-63.
- GUMBRECHT, Hans Ulrich (2003): *The Powers of Philology. Dynamics of Textual Scholarship*. Illinois: University of Illinois Press.
- GUMBRECHT, Hans Ulrich (2004): *Production of Presence: What Meaning Cannot Convey*. Stanford: Stanford University Press.
- GUMBRECHT, Hans Ulrich (2008): «Shall We Continue to Write Histories of Literature?», *New Literary History. Literary History in the Global Age*, 39, núm. 3, p. 519-532.
- MARFANY, Joan-Lluís (2017): *Nacionalisme espanyol i catalanitat (1789-1859). Cap a una revisió de la Renaixença*. Barcelona: Edicions 62.
- MOLAS, Joaquim (1986): «Sobre la periodització en les històries generals de la literatura catalana», *Symposium in honorem prof. M. de Riquer*. Barcelona: Quaderns Crema, p. 257-275.
- THIESSE, Anne-Marie (1999). *La Création des identités nationales: Europe XVIIIe-XXe siècle*. Paris: Éditions du Seuil.
- VAILLANT, Alain (2009/1): « Histoire culturelle et communication littéraire », *Romantisme*, 143, p. 101-107.
- WELLEK, René (1940): *Periods and Movements in Literary History*. New York: Columbia University Press.
- CASTELLANOS, Jordi / MARRUGAT, Jordi (dir.) (2020): *Història de la Literatura Catalana, vol. VI. Literatura contemporània (II). Modernisme. Noucentisme. Avantguardes*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana / Editorial Barcino / Ajuntament de Barcelona, 686 p.

Coordinat i plantejat per Jordi Castellanos i, després del seu traspàs el 2012, continuat per Jordi Marrugat, el volum VI de la *Història de la literatura catalana*, dirigida per Àlex Broch, està dedicat al Modernisme, al Noucentisme i a les Avantguardes i cal entendre'l com una unitat que conformarà amb el VII, que abastarà de 1922 a 1959. Una frontera més històrica que literària que pren la data de 1922, quan la Conferència Nacional Catalana evidència el trencament del pacte entre intel·lectuals i polítics que havia fet possible el Noucentisme, a qui donarà el tret de gràcia la Dictadura de Primo de Rivera l'any següent. Si bé el treball té uns antecedents remarcables —els volums 8 i 9 de la *Història de la literatura catalana*, d'Ariel, dirigits per Joaquim Molas, i el V del *Panorama crític de la literatura catalana*, de Vicens-Vives, coordinat per Enric Bou—, no es tracta, com explica Marrugat al pròleg, d'una història d'autors (tot i que hi ha capítols dedicats a aquells noms que la tradició crítica ja ha considerat canònics: Joan Maragall, Santiago Rusiñol, Víctor Català, Eugeni d'Ors i Josep Carner), sinó que se centra a fixar els canvis literaris, els moviments, les poètiques i els debats del període. A diferència del volum V, dedicat al vuit-cents, amb monografies d'autors que fins a la seva publicació no n'havien tingut, la majoria dels que apareixen en el VI tenen secció de capítol pròpia o queden diluïts en diversos